11 апрель
Бөтендөнья фашист концлагерьларыннан тоткыннарны азат итү көне

Моны онытырга мөмкин түгел

Бухенвальд

1941
1945

Дахау

Концлагеря

Майданек

Освенцим

ТОТКЫНЛЫКТАГЫ БАЛАЛАР

МУСА
ДЖАЛИЛЬ
1942-
-1944
МОАБИТСКАЯ
ТЕТРАДЬ
Избранное

ИРЕК

Кая гына башым куйсам да,
Кайгы талый йөрәк итемне.
Кич ятсам да, иртә торсам да,
Әллә нәрсәм җитми шикелле.
Аяк-кулым бөтен бөтенен,
Буй-сынның да сизмим кимлеген,
Бар нәрсәм дә җитә җитүен,
Җитми бары иркем-хөрлегем.
Үзем теләп йөртер булмагач,
Юк аягым минем, юк кулым.
Нәрсә соң ул, иркем булмагач,
Бар булуым белән юклыгым.
Атам-анам юк та, илемдә,
Әйтегез, мин ятим идемме?
Мин югалттым «д»[ошман] җирендә
Анамнан да якын илемне.
Мин кол монда, йортсыз-ирексез,
Ирексез һәм илсез — мин үксез.
Атам-анам булган булса да,
Булыр иде урным бусага.
Булыр идем һаман мин ятим,
Тик таланган этләр миңа тиң.
Алтын иркем, азат тормышым,
Кая очтың киек кош булып?
Ник очмады соңгы сулышым,
Шунда бергә, сиңа кушылып?
Белдем микән ирек кадерен
Хөр чагында, дуслар, элек мин?
Татып авыр коллык җәберен
Инде белдем тәмен ирекнең!
Шатландырса язмыш күңелне,
Кавыштырып ирек-сердәшкә,
Багышлармын калган гомерне
Ирек өчен изге көрәшкә.

Муса Җәлил һәм аның иптәшләре гитлерчыларга каршы кораллы восстание әзерлиләр. Ләкин аларына үтеп кергән бер хыянәтче аларның бу планнарын фашистларга ача. Мусаны һәм аның көрәштәшләрен төрмәгә ябалар. Тоткынлыкта язган шигырьләрен Җәлил ике блокнотка туплый. Бер блокнотын Берлин төрмәсеннән Габбас Шәрипов исемле бер тоткын, ә икенчесен Моабит төрмәсендә бергә утырган бельгияле Андре Тиммерманс алып чыга.

ӘСИРЛӘР

Абдулла Алиш
Әхмәт Симаев
Фоат Булатов
Абдулла
Баттал
Сәлим Бухаров
Гайнан Кормаш
Гариф Шабаев
Әхәт Атнашев
Зиннәт
Хәсәнов

Язмыш кайчак
бик аяусыз –
Төрле яклап
сынный;
Сынатмадың
халкым улы-
Әхмәт абый
Симай!

Кайчандыр безнең
шикелле
Булгандыр ул бер
сабый...
Һәрчак безнең
күңелдә син -
Шабаев
Гариф абый!

Батырларны
барлыйм, дисәң,
Тарих битләрен
актар:
Шундый
батырларның
берсе-
Абдулла абый
Баттал!

Батырлар турында
һәркөн
Шигырьләр,
җырлар туа...
Җыр булып яши
күңелдә
Хәсәнов
Зиннәтулла!

Үзем турында җыр

Әйтсәләр дә: барып тор син, дип,
Дөньяның иң рәхәт җиренә.
Әйтер идем: кирәк түгел, дип,
Кайтам мин, дип, туган илемә.

Әйтсәләр дә: алтын сарайда тор син,
Ләкин илең ирексез калсын, дип,
Әйтер идем: мине зинданга сал,
Фәкать илем ирекле булсын, дип.

Ничек тели җаның, шулай яшә,
Кара кашлы кызлар үзеңә,
Дисәләр дә, әйтер идем: кирәк түгел,
Кайтам мин, дип, зәңгәр күземә.

Сатмас егет илен алтын-көмешләргә,
Әгәр югалтмаса вөжданын;
Алтынны ул чүпкә санар,
Иң кыйммәтле күрер ватанын.

Ил-Ватанга ант итә
Газиз халкым
уллары...
Антыңа тугры
калдың син –
Сәлим абый
Бохаров!

Дошманга каршы
батырлар
Көрәшкәннәр
берләшеп.
Ул батырларның
берсе син -
Әхәт абый
Әднәшев!

Көннәр матур,
ак кар ява,
Күңелдә дәрт
уятып...
Тынычлык өчен
көрәшкән
Фоат абый
Булатов!

Исемнәре мәңге
балкый
Якты йолдызлар
кебек.
Кыю иптәш һәм
көрәштәш –
Фоат абый
Сәйфелмөлек!

Син халкымның
батыр улы,
Исмең мәңге
онтылмас:
Һәрчак безнең
йөрәктә син-
Гайнан абый
Кормаш!

Аларның исеме мәңгелек
ШАЙХИ МАННУР
МУСА